
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 30.192:330

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.17.5>

Белкін І.В.

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри аграрного менеджменту та маркетингу,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0403-8420>

Belkin Ihor

Vinnitsia National Agrarian University

ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН АГРАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

STUDY OF FACTORS INFLUENCED ON THE ECONOMIC STATE OF THE AGRICULTURAL MARKET OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WARTIME

У статті акцентовано увагу на ключових проблемах сьогодення аграрного ринку України. Проаналізовано причини та проконстатовано тенденції динаміки та можливі шляхи виходу із даної ситуації. Використовуються економічні, маркетингові, статистичні та практичні дані. Доводиться, що тенденції розвитку аграрного ринку України в умовах воєнного стану сьогодні здійснюють впевнені кроки щодо своєї нормалізації та розвитку. В контексті даної статті ми намагатимемось визначити сталі тенденції які свідчитимуть про впевнені кроки на шляху до успіху у аграрній сфері в умовах воєнного конфлікту. Враховано ряд соціальних та економічних факторів які у свою чергу паралельно із політичною ситуацією в країні роблять не менший по своїй значимості вплив на економічний показник розвитку аграрного сектору України. Досліджуються тенденція взаємодії між собою усіх показників аграрної сфери, що в підсумку формує загальну картину економічної ситуації.

Ключові слова: ринок, аграрний сектор, маркетинг, економіка, збут, експорт.

The purpose of our research is to analyze an important link of the country's life – the agricultural sector in the conditions of difficult modernity, which in turn is structured on a whole chain of factors, including Russian aggression, economic relations and climatic conditions. Regarding the relevance of the topic of this research, we will note the peculiar coincidence of a number of circumstances that in turn have a significant impact on the economic format of the agricultural sector of Ukraine, the wide debate of the topic of the research, as well as define our own point of view and development prospects for the agricultural sector of Ukraine. The article uses empirical, theoretical, systemic, functional and specifically sociological research methods. The methodology and methods of researching the priorities of innovative development should apply the principle of interrelationship, systematicity and development of phenomena of objective reality, which means that economic phenomena were not analyzed separately (isolated and static), but comprehensively – in interrelationship and development. In addition, we will add that the research methodology as a system of knowledge about the structure, methods, forms and means of achieving the truth includes the methodology of knowledge, the methodology of practical activity and the methodology of assessment (axiomethodology). As a result of our research, we determined that despite all the complexity of influencing factors, the agrar market of Ukraine has successful prospects for development and livelihood. We have researched that, in addition to our

own capabilities, foreign partners, in particular the EU, are interested in the above-mentioned prospects of the economic development of the agrarian sector of our state, from which there is considerable support for our research area. The practical value of our article is the immediate relevance of the field of research itself. The factor that can be called without exaggeration vital for every inhabitant of the earth could not pass our attention. In Ukraine, which in turn is the breadwinner of its own and many other countries, today a rather difficult situation has developed, which prompted us to research.

Key words: market, agricultural sector, marketing, economy, sales, export.

Постановка проблеми. Нинішня картина економічного характеру в сфері аграрного ринку констатується досить таки двояко. Проаналізувавши різні джерела можна зробити впевнений висновок про те, що цілий ряд аналітиків, економістів, політологів та науковців по різному констатують ситуацію. Відтак, тема нашого наукового дослідження за останній період часу набуває все більшої актуальності і по міркам сьогодні досягає рекордних показників в контексті свого розкриття, обговорюваності та актуальності.

Отже спробуймо зважити всі «за» і «проти» даної дискусійної теми та висвітлити власну, аргументовану думку, проаналізувавши, охарактеризувати та винести свої прогнози та рекомендації стосовно ключових факторів впливу воєнного стану на аграрний ринок України.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Амплітуда коливань висновків щодо економічної сторони аграрного сектору України, як уже було зазначено нами вище, на перший погляд вражає своєю діаметральною протилежністю. Одні констатують цілий ряд негативних чинників в аграрному секторі, пророкуючи йому песимістичний фінал, інші ж навпаки, впевнено заявляють про те, що попри сучасні проблеми в країні у цілому, що-що, а аграрний сектор є галуззю, яка точно не входить до тих структурних підрозділів країни, якому може загрожувати крах. Відмітимо праці таких науковців як Азізов О.Р., Белкін І.В. [2; 3], Данько Ю.І. [4], Зоря С.П., Слюсарева Л.В., Логоша Р.В. [2; 5], Лупенко Ю.О. та інші.

Формулювання цілей статті. Завданням тематики нашого дослідження є на основі констатованих проблем визначити перспективні сторони та напрямки розвитку аграрного сектора.

Виклад основного матеріалу. Розкриття тематики нашого дослідження розпочнеться із стандартних та вже давно окреслених аспектів. Проте ми, зупиняючись на них, хочемо акцентувати увагу на саме своєму, власному баченні та аналізі контексту даної проблематики. Ні для кого не є секретом, що аграрний сектор України у цілому являє собою структуру великого потенціалу економіки держави. Раціональне використання вищезгаданого потенціалу дасть змогу на постійній основі задовольняти практично усі продовольчі потреби країни та закордону. Нижче у нашому дослідженні ми ще зупинитимемось на сутності цих проблем, але поверхнево зупинимось. Якщо раніше проблематика аграрного сектору визначалась на, так званих «стандартних» аспектах, то сьогодні ми змушені боротися із ще одною, по своїй суті надзвичайно важливою проблемою економіки та аграрного сектору – війна в країні [1].

Для початку зупинимось на показниках статистики реального контексту ситуації, що склалась.

Вже доволі довгий період аграрний сектор України вийшов на стабільні показники своєї діяльності. Аграрії акцентували свою увагу на поточних, суто технічних сторонах виробництва тієї власної стратегії, яка для них стала вже давно окреслена і яка здебільшого тільки вдосконалювалась. До загальних, традиційних перепон у сільському господарстві можна було віднести хіба що здебільшого кліматичні умови та ряд інших несуттєвих факторів. Проте російська агресія проти України внесла свої серйозні кориговки в усю стратегію та ідею даного процесу. На цих та інших питаннях ми зупинимось в деталях далі.

Отже, згідно даних, виробництво продукції рослинництва в середньому своєму показнику у порівнянні із вже давно сформованими даними, сьогодні знизився порядку на 37% відносно довоєнного періоду (для статистики взяті зернові культури). Тваринництво ж у свою чергу, для порівняння, зазнало менших статистичних та реальних втрат порівняно із рослинницькою.

Спробуємо розібратися чому. Відповідь є очевидною. Сфера рослинництва зазнала більших страждань за цілою низкою вагомих факторів, ключовими з яких є тимчасово окуповані ворогом території, ведення бойових дій на окремій частині територій. Що у свою, логічну чергу унеможливило аграрний виробничий процес, розтягнення термінів посівної та збору врожайності, загальне підняття цін на комплектуючі та кінцеву сировину. Всі ці аспекти, як наслідок – дають зниження загального показника врожайності.

Приділяючи увагу продукції тваринного походження, хочемо зауважити про те, що рівень збитків тут дещо менший у порівнянні із рослинними (зерновими). Проблема тут зводиться здебільшого до блокування виробничих потужностей. Відтак, загальне, статистичне зниження виробництва сільськогосподарської продукції тваринного походження на поточний 2023 рік у порівнянні із 2022 роком знизився порядку на 12-15 %.

Хочеться приділити увагу і політиці експорту нашою країною товарів сільськогосподарського виробництва. Негативні явища спостерігаються і в цьому напрямку. До прикладу, експорт тих же самих, згаданих нами вище зернових культур знизився теж на 24%. Причини очевидні. Тимчасово окуповані ворогом території України, де розташовані одні із найпотужніших транспортних ланцюгів – портів морського сполучення.

На сьогодні вже остаточно втрачені ринки збуту, зокрема з такими країнами як Пакистан, Марокко. Значно ускладнились ділові взаємовідносини з Тунісом, Єгиптом, Лівією [1].

Посівна 2023 року в загальному все ж таки дає можливість зробити відносно позитивні висновки. І це за умови того, що в цьому сезоні аграріїв спіткала не одна, суттєва перепадна на шляху до нового врожаю у вигляді погодних умов. Надмірна кількість опадів на весні тільки ускладнили процеси посівної. Динаміка несприятливих погодних умов продовжує дивувати неприємними несподіванками. На зміну дощам приходить аномальна жара, яка триває досить таки довго та робить вже свої коригувки в аграрний процес країни. Ці фактори спричинили виникнення продовольчої інфляції, а відтак і внесла зміни у продовольче споживання країн Європи. Зазначимо також і про фактор хвороби тварин у сучасних умовах антисанітарії здебільшого у південних регіонах України.

Харчова ж промисловість не має однозначних результатів. Тут знову ж таки в першу чергу все залежить від регіону розташування. До прикладу, чим далі виробник від зони бойових дій – тим впевненіше можна констатувати, що виробничо-переробні підприємства не суттєво несуть збитки робочого процесу. Що ж стосується територіально наближених підприємств, тут ситуація двояка. Так, чимала кількість підприємств переробки сільськогосподарської продукції встигли перекваліфікуватися і з фруктові сировини переключились на виробництво м'ясної, тим самим у тому числі забезпечуючи харчові потреби ЗСУ. Інші ж, призупинили свою діяльність, особливо це стосується підприємств, які знаходяться у прифронтових зонах. Все залежить від конкретних виробничих потужностей, географії та місця підприємства на ринку [2].

Попри всі перипетії, підкреслимо, що експортна політика зернових продовжується. На сьогодні Україна має можливість такого потенціалу для зовнішньої торгівлі. Використовується автомобільний та залізничний транспорт. І хоч загальні витрати цього процесу, в тому числі на паливе, суттєво збільшують кінцеву вартість, процес все одно продовжується. Зауважимо, що загальні настрої аграріїв покращуються із рівнем віддаленості від зони бойових дій, проте і це, звичайно ж не є показником повної впевненості в контексті подальших перспектив.

Розвиваючи напрямок дослідження далі хочемо визначити та проаналізувати тенденції позитивного розвитку аграрного сектору економіки держави. Сюди можна віднести одразу ж декілька показників, а саме: реконструкція аграрного сектору (збалансування продукції виробництва, площ посіву, техніки та інвестицій); розвиток матеріально-сировинної бази; звільнення від оподаткування аграріїв; потужна інвестиційна політика на основі правової підтримки. Приємною новиною є і те, що за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України разом із ООН (ФАО), в дію вступив другий етап програми, щодо надання фермерським господарствам так звані рукави для зберігання зерна, а також додаткової техніки для їх завантаження та розвантаження.

Відбулися і зміни у Земельному кодексі України (Закон № 2145-IX від 24.03.2022 року). Згідно даного законодавства, ділянки землі сільськогосподарського призначення усіх форм власностей, що були передані органам місцевого самоврядування вважаються поновленими ще на один рік.

Європейський Союз. Транспортний безвіз сьогодні надає можливість уникнути транспортних перебоїв у процесі експорту зерна, а також скасовано ввізне мито на зерно та сировину в країни Європейського Союзу.

Запровадження безповоротних грантів на розвиток садівництва. І хоч значна частина території нашої держави, яка відводилась на садівництво нині є тимчасово окуповано, тенденції розвитку продовжують мати ознаки свого розвитку. Безповоротні державні гранти також діють в Україні в рамках спеціального проекту «Робота», головною ідеєю якого є розвиток агропромислових переробних підприємств. Держава надаватиме допомогу у обсязі 8 млн. гривень. Основною вимогою до підприємств є створення нових 25 робочих місць та відсутність заборгованості по сплаті податків.

Окреслені нами фактори безумовно не є єдиними. Глибина проблематики що розкривається нараховує іще цілий ряд похідних факторів. Візьмемо хоча б для прикладу аспект розкрадання та вивезення до своїх територій або й взагалі одразу ж на продаж за кордон російським агресором вже готової сільськогосподарської продукції України на тимчасово окупованих територіях. Ця продукція вже була в наявності і формувала норму товарних запасів та експортної сільськогосподарської політики України. Сюди ж, як похідне від вищезгаданого, віднесемо також грабіж сільськогосподарської техніки, добрив, обладнання України окупантами [3].

Всі приведені вище нами статистичні дані мають наближений характер. Але ми з упевненістю можемо констатувати, що орієнтовно це так [4].

Проте однією з вагомих проблем аграріїв, на фоні решти, продовжує залишатись збільшення так званого розриву між внутрішніми та зовнішніми (експортними) цінами на сільськогосподарську продукцію. Для статистики наведемо такі дані. До початку російської агресії цей розрив складав порядку 40-ка доларів на одній тоні зернових. Зараз же він складає 150 доларів (!). Як бачимо, статистичний розрив чималий [5]. Причинами цього є очевидні дані. Окрім вже згаданих нами вище, у тому числі цін на пальне, додалось страхування, загальнологістичні витрати та інші ризики. До того ж ми знаємо, в даній ситуації воєнного стану, ризик в експортних операціях несе виключно українська сторона. За таких умов, говорити про зростаючі показники рентабельності виробництва – не приходиться. І як наслідок – це суттєвий, негативний вплив на наступну посівну в уже відомому нам і окресленому вище контекстах.

Висновки. Підводячи умовні підсумки по темі нашого дослідження варто зауважити наступне. Враховуючи загальний характер аграрного сектора в нинішніх умовах та висновки аналітиків з упевненістю зауважимо. Аграрний сектор України готовий працювати. Він не зупиняється. Ведуться перемовини щодо розблокування морських портів. Є обіцяні гарантії допомоги в збуті продукції, у тому числі експорті. Україна сьогодні має прикласти максимум зусиль щодо експорту зернових до країн ЄС, що у свою чергу означатиме продовження економічної співпраці. І з позитивом можемо

констатувати, що дана співпраця продовжується. Так, задля збільшення збуту української сільськогосподарської продукції Євросоюз започаткував так звану програму, під назвою «Шляхи солідарності», що дозволило прискорити експорт за рахунок роботи митниць та окремих заходів логістики. Також обертів має набрати політика кредитування аграрного бізнесу із розробленням максимально можливих, лояльних умов кредитування даного сектору економіки.

Список використаних джерел:

1. Белкін І.В., Логоша Р.В., Трапаїдзе С.М. Проблеми стратегічного планування на підприємствах України та можливі шляхи їх подолання. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. Вип. 13. С. 72–77.
2. Белкін І.В. Особливості вірусного маркетингу, бенчмаркінгу та соціально відповідального маркетингу як перспективних напрямків на ринку. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 37. С. 195–202.
3. Данько Ю.І., Слюсарєва Л.В. Механізми підвищення конкурентоспроможності та якості продукції підприємств аграрного сектору економіки. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 1. С. 379–387.
4. Логоша Р.В., Кричковський В.Ю., Белкін І.В. Маркетингові стратегії розвитку підприємств овочепродуктового підкомплексу. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 42. URL: https://agromage.com/stat_id.php?id=410

References:

1. Bielkin I. V., Lohosha R. V., Trapaidze S. M. (2022) Problemy stratehichnoho planuvannya na pidpriemstvakh Ukrainy ta mozhlyvi shliakhy yikh podolannya [Strategic planning problems at Ukrainian enterprises and possible ways to overcome them]. *Tavriiskiyi naukoviyi visnyk. Serii: Ekonomika*, vol. 13, pp. 72–77.
2. Bielkin I. V. (2022) Osoblyvosti virusnoho marketynhu, benchmarkinhu ta sotsialno vidpovidalnoho marketynhu yak perspektyvnykh napriamkiv na rynku [Peculiarities of viral marketing, benchmarking and socially responsible marketing as promising trends in the market]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 37, pp. 195–202.
3. Danko Yu. I., Sliusareva L. V. (2022) Mekhanizmy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ta yakosti produktsii pidpriemstv ahrarnoho sektoru ekonomiky [Mechanisms of increasing competitiveness and product quality of enterprises in the agrarian sector of the economy]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 5, no. 1, pp. 379–387.
4. Lohosha R. V., Krychkovskiy V. Yu., Bielkin I. V. (2022) Marketynhovi stratehii rozvytku pidpriemstv ovocheproduktovoho pidkompleksu [Marketing strategies for the development of vegetable subcomplex enterprises]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 42. Available at: https://agromage.com/stat_id.php?id=410